

# A tudományos könyvkiadás állami támogatásának modellje

Rendszerváltás, kultúrpolitika, könyvkiadás

*I. A KÖNYV TÁRSADALMI FUNKCIÓI • Közérdek és áru • Első funkció: az ismeretek terjesztése • Második funkció: a nyelv és az érdeklődés karbantartása • Harmadik funkció: A könyv palackposta • Olvasáskultúra és könyvkiadás*

*II. A KÖNYVKIADÁS ÁLLAMI FINANSZÍROZÁSA • Közvetett finanszírozás: az olvasó, a könyvtár támogatása • A kiadás közvetlen finanszírozása*

*III. A LEHETSÉGES KÖNYVKIADÁSI STRATÉGIA, 2002*

---

## I.

### A KÖNYV TÁRSADALMI FUNKCIÓI

Mire is jó a könyv? Ki nem tette föl ezt a kérdést magának, aki írja, szerkeszti vagy éppen kiadja, netán aki „csak” olvassa, használja a könyvet. Én először 1989-ben szedtem pontokba véleményemet, az új piacgazdasági feltételekre készítve fel a könyvkiadást – no és magamat. Engedjék meg, hogy 1989–90-ben kelt jegyzeteimet, akkori beszédeimet is felhasználva, előrebocsássak néhány megfontolást a mai eszmecsere számára.

*Hármas szerep*

A könyv három kulturális-társadalmi funkcióját jelöltem meg:

1. A könyv *ismereteket terjeszt*.  
2. Életben tartja és fejleszti *az érintkezéskultúrát, a nyelvet*. Az érintkezés, az írás és olvasás kultúráját, azaz ébren tartja *az érdeklődést* a világ iránt.

*Ismeret-  
közvetítés,  
érdeklődéske-  
lés, palackposta*

3. A könyv: *palackposta*, „konzerv”. A jelenben haszontalannak tűnő ismereteket megőrzi egy későbbi kor számára.

A tudományos könyvekre – amelyekről most kell beszélnünk – is érvényesnek érzem ezeket a megjegyzéseket.

---

*2002. február 7. A tudományos könyvkiadók vitájára készült elnöki megnyitó. A konferencia célja: megtalálni a tudományos könyvkiadás állami támogatásának lehetséges modelljét. Folytatása volt az elnök által összehívott első, 2001. november 15-i konferenciának. (Vö. 2001. november 8–14. „Tudományos könyvkiadásunk helyzete, lehetőségei”.)*

## KÖZÉRDEK ÉS ÁRU

*A könyv:  
különleges áru* A könyv áru, tehát a könyvelőállítás piacorientált tevékenység. Ezt a mondatot annak idején, 1989-ben még nem szívesen hallották a miniszter szájából, még akkor sem, ha a következő mondatok már így hangzottak: a könyv *különleges áru*, mert az általa hordozott társadalmi funkció *közérdek* is. *Nem lehet tehát teljesen kiszolgáltatni az egyoldalúan – és természetesen – nyereségorientált üzleti befektetéseknek.* A könyv a piacra kerülve az alacsony vásárlóerővel bíró egyéneknek is tartalmaz pótolhatatlan értékeket. Azaz közpénzekből is támogatni kell létrejöttét, hacsak nem helyezkedünk arra az álláspontra, hogy a szegényebb néprétegeket kihagyhatjuk bizonyos alapismeretek birtoklásából, valamint az érintkezéskultúra fejlesztéséből vagy a lelki gazdagodás lehetőségeiből.

*Írók,  
kiadók* Ennek a megállapításnak elfogadása vagy elutasítása meg is határozza, hogyan tekintsen a közösség (az állampolgári és adófizetői közösség) a könyv előállítóira: az *írókra* és a *kiadókra*. Kiszolgáltassa-e őket teljesen az üzleti befektetők szempontjainak, vagy vegye őket részben az adófizetők gondoskodása alá? Azaz: juttasson-e az állam közpénzeket, és ha igen, milyen arányban, milyen céllal a könyvkiadásra?

Hogyan állapítható meg a „közérdekrész” a könyvelőállítás folyamatában? Máig vitatott és a világ különböző kultúráiban különböző módon megválaszolt kérdés ez. (Ismeretes, hogy a 20. századi európai-amerikai szociális állam kifejlődésével a hagyományosan feladatnak tekintett közoktatás támogatásához szorosan kapcsolódott a tankönyv [és általában a közismereteket tartalmazó könyv] részbeni állami finanszírozása.)

*Közérdek* Annak megítélése, hogy a *tudományos könyvkiadás* közérdek-e, vagy sem, szorosan összefügg annak a kérdésnek a megválaszolásával, hogy a *tudomány művelése közérdek-e, vagy sem.* (Ami az egyetemi képzés először részbeni, majd teljes finanszírozásának kérdéskörét hozta napirendre.) Amióta költségvetésileg tervezett állami tudománypolitika létezik (az 1910-es évek óta), azóta kérdés: mennyiben vállaljon át az állam finanszírozói (az államszocialista rendszerben tulajdonosi) funkciókat a tudományos könyvkiadásban?

*Az állam  
vállalásai* Mi tehát a közérdek a tudományoskönyv-kiadásban, azaz mit *lehet* átvállalnia az államnak a könyvkiadás költségeiből? (A „lehet” szót használom, mert a „lehet” még tudományos választ kíván. A „kell” már politika, azaz kultúr- és társadalompolitika: attól függ, hogy a társadalom szellemi és lelki karbantartásából az adott kormányzat mennyit kíván magára vállalni.)

Nézzük a bevezetőben említett három funkciót!

A KÖNYV MINT ÁRU						
	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Könyvpiac összforgalma (Ft)	24 434 000 000	29 996 570 000	33 477 500 000	38 642 472 927	45 742 293 000	53 604 202 000
A piacvezető kiadók összforgalma	19 934 000 000	24 696 568 000	28 677 500 000	33 806 172 927	40 371 947 000	49 129 202 000
Külföldi tulajdonú cégek forgalma	29,18%	21,9%	25,5%	25,3%	27,12%	22,6%
Magyar tulajdonú cégek forgalma	70,82%	78,1%	74,5%	74,7%	72,88%	77,4%

*Forrás:* Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülete honlapja

KÖNYVCÍMEK MEGOSZLÁSA, 1997–2002						
	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Tankönyvek, nyelvkönyvek	25,37%	25,9%	26,2%	27,8%	27,55%	25%
Tudományos, szak- és felsőoktatási kiadványok, lexikonok, szótárak	21,61%	15,2%	19,9%	20,1%	19,21%	15,7%
Ismeretterjesztő kiadványok	nincs adat	28,5%	29,3%	27,4%	23,41%	26%
Szépirodalom	nincs adat	19,8%	18,2%	15,2%	15,43%	19,3%
Gyermek- és ifjúsági könyvek	nincs adat	nincs adat	15%	4,8%	9,4%	9%
CD-ROM-ok	nincs adat	1%	3,8%	4,7%	5,0%	5,0%

*Forrás:* Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülete honlapja

## ELSŐ FUNKCIÓ: AZ ISMERETEK TERJESZTÉSE

A tudományos ismeretek terjesztésének két szintjéről beszéltem 1989-ben, és beszélek ma is. A *szakértői* és a *nem szakértői* közönség számára közölt ismeretekről. (Nem fogadom el több, itt nem ismertetett okból sem a „tudományos” és „ismeretterjesztő” kiadványok kategorizálást.) A nem szakértői közönség tájékoztatásában a tudományos alapismeretek közlése a közérdek. (Idesorolom a szélesebb értelemben vett tudományos kézikönyveket, lexikonokat, szótárakat stb.)

Azt közérdeknek tartom, hogy a szakértői (kutatói-oktatói) kar szakmai alpműveltsége szinten telegen. Ezen alpműveltség karbantartása érdekében az államnak a legfontosabb („központinak” tekinthető) folyóiratokat és a könyvtermést részfinanszírozásban fel lehet vállalnia. *Ez része a tudomány állami finanszírozásának.*

*Ismeretterjesztés*

## MÁSODIK FUNKCIÓ: A NYELV ÉS AZ ÉRDEKLŐDÉS KARBANTARTÁSA

Az államnak érdeke, hogy a területén élő nép(ek) szakmai érintkezéskultúrája világszinten álljon. Így képes mind a szakértői, mind a nem szakértői és a diákközösség befogadni a legfejlettebb tudományos eljárásokat, elsajátítani a legújabb ismereteket.

*Anyanyelvi  
tudományosság*

Az államnak érdeke tehát az *anyanyelvi tudományosság* szinten tartása. Ha nincsen magas szinten álló tudományos anyanyelv, akkor nincs magas színvonalú anyanyelvi tankönyvirodalom, és akkor a helyi (magyar) kisgyermek már az iskolarendszerben szakmai hátrányba kerül a nagy anyanyelvi kultúrákban felnőtt gyermekekkel szemben.\* Elfogadhatatlan tehát az a nézet, amelyik a magyar tudományos anyanyelv ápolását – mint arról már többször is szóltam – nem tartja közfeladatnak.\*\* És a vitákban is csak odáig lép vissza kiindulópontjától, hogy a társadalomtudományok (ahogy mondja, az ún. nemzeti tudományok) esetében engedne állami finanszírozást. Nem. Magyar nyelven írott matematikai, fizikai, kémiai, műszaki stb. könyvekre éppúgy szükség van, mint történettudományos, nyelvészeti könyvekre. És fordítva, ugyanígy szükség van a nemzeti témájú könyvek esetében az idegen nyelvű kiadványokra.

*Idegen nyelvű  
kiadás*

A tudományos könyvkiadás esetében a kisnyelvi kultúráknak, mint amilyen a magyar is, különleges érdeke, hogy az *idegen nyelvű könyvkiadást* kiemelten, és ne a piaci érdekeknek kiszolgáltatva kezelje az állam.\*\*\* Hogy visszatérjek 1989–90. évi miniszteri terveimhez, akkor egy óriásinak számító, 500 millió forintos fordítói-kiadói-szerkesztői alapot kívántam létrehozni az idegen nyelvű könyv- és folyóiratkiadás állami megsegítésére. A világ kultúrájának is érdeke, hogy az itt élő kutatók eredményei hozzáférhetőek legyenek. (Azóta az internet születése természetesen új helyzetet teremtett, és valószínű, hogy a jó idegen nyelvű eredmény-összefoglalók, a jó internetes folyóiratok felváltják majd a nyomtatott periodikákat. De a könyv marad, és jönnek még az idegen nyelvű internet-szerkesztőségek.)

## HARMADIK FUNKCIÓ: A KÖNYV PALACKPOSTA

A könyv részben a megjelenés korának, részben az utókornak szól. A könyv írásával, illetve megjelentetésével tehát a megismerés végtelen tengerén engedünk útjára egy palackba zárt üzenetet, amelyről nem tud-

\* 1996. december 12. „Tudományos-technikai forradalom – tudománypolitika – Akadémia”.

\*\* 2001. november 8–14. „Tudományos könyvkiadásunk helyzete, lehetőségei”; 1997. szeptember 18. „A Magyar nagylexikon újraindítása”.

\*\*\* 1997. június 30. „A magyar nyelv jelene és jövője”.

jük, ki, mikor nyitja ki és hasznosítja. Sajnos, a könyvészeti és tudományos irodalom nem méltatja a könyv ezen „konzerv”- vagy palackposta-funkcióját. A történelemből tudjuk, a kiadás korában egyáltalán nem biztos, hogy a kortárs tudományos gondolkodás felismeri a szerző elgondolásainak hasznosíthatóságát. Áll ez a szépirodalmi műre is, de még inkább a tudományos könyvekre. Korunkban, a részismeretekben elmerülő, kiterjedt tudományipar korában szinte természetes, hogy egy-egy rész kutatás vagy megfigyelés igazi jelentőségét a szerző sem ismeri fel, s munkájának haszna csak más részismeretekkel összeillesztve, évtizedek múlva válik világossá. Korunk tudománya egymás mellett futó, számtalan puzzle-készítés folyamata, ahol nem lehet tudni, hogy kinek az agyában, mikor, milyen rendben állnak össze majd a mások által kidolgozott részletek.

A tudományos megismerés folyamatos voltát adja a számtalan *életmű befejezetlensége*. Egy témakör kutatása túlnő a szerző földi életének idején, s esetleg a következő nemzedékekben lesz folytatása. A tudományos kutatás ezen végtelen volta eleve konzervjellegű kölcsönöz a tudományos könyvnek. Hiszen lehet, hogy a ma legtöbbször idézett műből is holnap egészen más szempontokat, ismereteket merít egy új módon gondolkodó kutató. Soha nem lehet tudni, hogy melyik mondat, észrevétel mikor, kinek a fejében indítja el az újragondolást, még ha nem idézi is a művet, amely a „tantuszt” megmozdította fejében.

De ki finanszírozza ezt a palackposta jellegű irodalmat? Üzleti vállalkozás bizonyára nem.

*Befejezetlen életművek*

## OLVASÁSKULTÚRA ÉS KÖNYVKIADÁS

Mindezekre tekintettel állítjuk: a tudományos könyv több közérdeket hordoz, mint a könyvek általában. *A tudományos könyvkiadás csak akkor fejlődhet, ha jórészt közhaszonnak tekintjük produktumait.*

*A könyvkiadás közérdeke volt*

Korunk – amelyben a tudomány az élet számtalan részjelenségének feltárásában megjelenik, amikor igen bonyolult és nehezen áttekinthető kutatási ágazatok alakulnak ki – még inkább megköveteli az ismeretek publikálásának és hozzáférhetőségének biztosítását. Hogy miként alakul a könyv- (és folyóirat-) túltermelés, hogy ezt a tudományt használó kutatók (szakértők) és a nem szakértői társadalom hasznosítja-e s hogyan – arról most nem szólnunk. Mint ahogy más alkalomra kell hagyni korunk olvasáskultúrájának elemzését, nem utolsósorban éppen az irodalmi termés növekedésének, valamint az elektromos adatközlők (informatika) hatásának elemzését. (Például a „haszon-olvasás” és az „intelligens olvasás” gyakorlatának szétválását.\*) Vagy annak megtárgyalását kiadók és írók-kutatók között: mi a *kihatása a könyvkiadásra, olvasásra* annak a

*Haszon-olvasás és intelligens olvasás*

korszakbéli jelenségnek, hogy a kutató mind több időt tölt el a *saját munkájának menedzselésével*, mind több publikációt kell „termelnie”, ugyanakkor egyre kevesebb ideje marad az olvasásra. Mind több galaxist termel a Gutenberg-ipar, ám nő a valószínűsége, hogy e galaxisokat soha senki nem fogja bejárni.

## II.

### A KÖNYVKIADÁS ÁLLAMI FINANSZÍROZÁSA

*Kutatás, könyvkiadás, olvasás, raktározás*

Kutatás, könyvkiadás, olvasás (felhasználás), tárolás – e négy fogalom köré csoportosíthatjuk a könyvkiadás örök problémáit. *A könyv életének négy fázisa ez.*

Ha már döntött a kultúrpolitika arról, hogy finanszírozási feladatot vállal a tudományos könyvkiadásban, *melyik fázisban* lépjen fel finanszírozóként? Következtetésünk: ott kell finanszírozóként belépni a *könyvtermelés és -hasznosítás* folyamatába, ahol a legtöbb közhaszon feltételezhető.

*Kiadót vagy olvasót támogatunk?*

A világon eddig két elképzelés alakult ki a tudományos könyv finanszírozására. Az egyik szerint *az olvasót (a fogyasztót)*, a másik szerint *a kiadókat kell finanszírozni*. (Az olvasó finanszírozását a könyvkiadás finanszírozásának nevezem, a kiadói tevékenység támogatását közvetlen finanszírozásnak.)

Én a két támogatási típus *egyidejű* alkalmazását kívántam, de nagyon is meghatározott keretek között.

### KÖZVETETT FINANSZÍROZÁS: AZ OLVASÓ, A KÖNYVTÁR TÁMOGATÁSA

Az olvasó finanszírozásának lehetőségei:

a) *Könyvtárak* beszerzésének finanszírozása.

– a/1. Általában könyvtárakra bízni a könyvek kiválogatását. A könyvtáraknak beszerzési keretet biztosítani a közpénzekből.

– a/2. Bizonyos tematikák (pl. millennium, informatika, anyanyelv stb.) vagy műfajok (kézikönyvek, szótárak, forráskiadványok stb.) vételére felajánlani összegeket céltámogatásként vagy pályázat útján.

b) *A használónak (kutatónak, diáknak)* közpénzekből bizonyos *pénzkeretet* biztosítani könyvvásárlásra (akár az intézmény költségvetésében, akár a normatív finanszírozás részeként is).

\* 2001. november 5. „Kezdeményezőkézség, rendszeresség, folyamatosság, korrekció-képesség. (Közgyűlési előadás)”.

Én 1989-ben az „olvasó finanszírozásából” indultam ki. Erre szántam az állami könyvtámogatás felét. Az *olvasói finanszírozáson* belül a *könyvtárfinanszírozást* tartottam a fontosabbnak, az életképesnek. Ennek tanulmányozására utaztam a kinevezésem utáni hetekben Svédországba. Akkor leírt terveim és beszédeim szerint a könyvtámogatásra szánt közpénzek egyik felét könyvbeszerzések támogatására kívántam fordíttatni. (A másik felét a könyvkiadás közvetlen finanszírozására.) A könyvtári olvasót támogassuk (ez szociális szempont), a piacot ösztönözzük (ez a piacgazdaság, a versenykeltés liberális igénye).

*Szociális  
szempont és  
piacgerjesztés*

De hogyan oszljon meg ez könyvtár (közvetett) finanszírozására szánt összeg? (Az összes könyvtámogatás egyik fele?) Felét célzottan juttattuk volna a könyvtárakhoz: részben a könyvtárak *gyűjtőkörei* szerint, részben még inkább célzottan *könyvcímekre* – szakmai kuratórium döntése alapján – ítéltük volna oda. A könyvtárakra szánt összeg másik felét pályáztattuk volna a könyvtárak között, rájuk bízva a vásárlás témaköreinek, sőt a könyvcímek válogatását.

A könyvtárak preferálásával, illetve kiemelt finanszírozásával több közhasznot kívántunk segíteni. A könyvtárban biztosítva van:

*Több  
közhaszon*

- az ismeretközvetítés,
- az adott könyv többszöri kézbevétele (tehát kisebb a fajlagos költsége az ismeretszerzésnek),
- a legszegényebbek is hozzájutnak, nincs tehát szociális szűrő az ismeretáramlás folyamatának egyes szakaszai között,
- biztosítja a tudományos anyanyelv csiszolódását,
- biztosítva van a raktározás, tehát a palackpostafunkció.

## A KIADÁS KÖZVETLEN FINANSZÍROZÁSA

Én a könyvtámogatásra szánt közpénzek másik felét (50%) a *kiadás közvetlen finanszírozására* kívántam fordítani.

Az olvasó (mégpedig a könyvtárakon keresztül) finanszírozása ugyanis nem oldott meg minden problémát. (Ezt Svédországban is láthattuk.) Hiszen a közpénz csak a piacteremtés szakaszában, a kereslet növelésében és meghatározásában jelenik meg. De a könyv előállításához *kéziratra*, illetve a kiadáshoz *befektetésre* (tőke) is szükség volt! (A kézirattermést voltak hivatva biztosítani: a hagyományos *állami kutatói-oktatói állások*, az 1989–90-ben létrehozott *kutatói ösztöndíjrendszerek* és a *hagyományosan kialakult szerzői honoráriumok*. Ezzel most nem foglalkozunk.)

*A szerző*

A fő kérdés: *részt vállaljon-e az állam a könyvkiadói befektetésből?* Szabad-e beengedni a közpénzt a kiadói-üzleti szférába, ahol nincs kizárva a közpénzek elvesztése sem: hiszen a kiadó elszámíthatja magát,

- Állami pénzek az üzleti szférában* és ha bukik, elúszik az adófizetők pénze! Márpedig akkor, 1989–90-ben éppen a könyvkiadók jövőjéről kellett dönteni. Mindenesetre a terv szerint a ráfordítás másik felét a közvetlen kiadás (nem pedig a kiadó finanszírozására kívántuk fordítani. (Erről a nagy kiadók vezetőivel több alkalommal tárgyaltam.) Kultúrpolitika-történeti tanulmányaimból eredő alapelvem volt – pontosabban látva az addig kialakult kultúrpolitikai rendszerek hiányosságait –, hogy az állami finanszírozásban világosan különbséget kell tenni országos szinten:
- az alap- (műhely-) finanszírozás,
  - a feladatfinanszírozás,
  - és a projekt- (kíváncsiság-) finanszírozás hármassága között.
- Alap-, feladat-, projekt-finanszírozás* Csak e három tényező együttes átgondolása biztosít működőképes rendszert.\* (Ezeket az alapelveket igyekeztem az akkor kiépülő alternatív iskolarendszerben, de ugyanígy a sportfinanszírozásban is érvényesíteni. És néhány év múlva, az akadémiai intézetkonszolidáció folyamatában, 1996-ban kezdettől ezen alapelvek betartására kívántam szorítani kollégáimat is az intézetfinanszírozásban.\*\* A tudományos könyvkiadásra visszatérve: hová kerüljön és miként kerüljön szétosztásra a könyvtámogatásra szánt közpénz másik része?
- Műhely-finanszírozás* *A műhelyfinanszírozásról.* A könyvkiadó műhely – a szerkesztői, kézirat-előkészítői réteg – megtartása a színvonalas kiadói tevékenység feltétele – mondtuk 1989-ben. Ahhoz, hogy ezeket egészében privatizálni lehessen, nagy befektetői pénzek szükségesek, amelyek akkor nem (ma sem) álltak rendelkezésre. Akkori elképzelésem: az egyetlen állami tulajdonú és fenntartású kiadó maradjon a Tankönyvkiadó. De emellett
- Tulajdonos civil szervezetek* lehetőséget kell adni arra, hogy a különböző autonómiává váló tudományos-irodalmi társaságok (ma azt mondanám: *civil szervezetek*) esetleg működtessenek piacorientált, részvénytársasági tulajdonban álló kiadókat. Így az Akadémia, a TIT, az írószövetség, az egyetemek, a kamarák.
- Nem kívánok most itt annak részleteivel foglalkozni, mennyire volt sikeres vagy sikertelen az egykori nagy állami tulajdonú (fenntartású) kiadók privatizációja, s mi volt a sikertelenség oka, mennyiben volt meg vagy hiányzott a kormányzati koncepció és elszánás az 1990-es években, s mennyiben volt szükség szerű, hogy a régi, államszocialista korban
- Régi kiadók csődje a piacon* felnőtt kiadóvezetők csődöt mondjanak. Tény, hogy az *új vállalkozói egyéniségek* a semmiből, nem pedig a régi kiadói cégekből nőttek ki mára. Ők az üzletet és a kultúraszereket egyesíteni tudják. (Néhányukat már

\* Glatz Ferenc: Tudománypolitika az ezredforduló Magyarországon. Bp., 1998. (E sorozatban újrakiadva: 2002.)

\*\* 1998. január 8. „A főhivatású kutatóintézetek finanszírozása”; 2000. október 23. „Műhely vagy alkotóház?”



elismerően említettem az első vitaindító, novemberi előadásomban.)<sup>\*</sup> És alakulnak, erősödnek is a műhelyek.

A kérdés ma is: adjunk-e közpénzeket a műhelyeknek? Esetleg az egyetemek, társaságok költségvetési támogatásába építsük-e be a kiadói támogatást? Ha igen: bérre vagy dologira adjuk-e a pénzt? Én természetesen a *műhelyek modernizációjára* (azaz gépekre, átépítésekre), vagyis *dologi költségekre* adnék pályázat útján elnyerhető közpénzeket.

*Feladatfinanszírozás.* A közpénzekkel gazdálkodó szervezet megállapít adott időszakra érvényes kiemelt közfeladatokat, *témákat* (pl. millennium, informatika, vízgazdálkodás, környezetvédelem stb.) vagy hosszabb távon *könyvműfajokat* (szótár, forráskiadás, lexikonok stb.).

A közpénzekkel ne feltétlenül a kormányzat gazdálkodjon, lehet az a parlament vagy a kormányzat által létrehívott szervezet (alapítvány – ma azt mondjuk: közalapítvány, ilyennek hívtuk létre a Pro Culturát 1989–90-ben). A feladatfinanszírozás lényege: a pénzosztó meghatározza a feladatot, ezzel azt közhasznúnak minősíti, és arra közép- vagy hosszú távon pénzt biztosít. Ezt lehet pályázat vagy meghívás útján odaítélni.

*Projektfinanszírozás* az írói és kiadói *vállalkozás* támogatása. Lényege: az egyéni szerzői-kiadói ötletekkel lehet jelentkezni az évente rendszeresen kiírt könyvpályázatokra. Tisztában voltunk azzal, hogy az „*alulról*” *jövő ötletek, kezdeményezések*, a kutatói-vállalkozói *kíváncsiság* nem tervezhető, de e kezdeményezések felszínre kerülése közérdek, és erre közpénzt kell biztosítani. (Ez a forma azóta kikristályosodott és elfogadottá vált. A mai konfliktust az okozza, hogy – kevés kivételtől eltekintve – hiányzik a másik két közvetlen kiadásfinanszírozási forma, a tervszerű *feladatfinanszírozás* és a *műhelyfinanszírozás*. Így azután a kiadók mindent a „projekt”-pénzekből kénytelenek finanszírozni.)

#### KÖNYVTÁMOGATÁS FINANSZÍROZÁSÁNAK SÉMÁJA

1. *könyvtártámogatás* (50%) (szétosztás módja: pályáztatás)
  - a) Könyvtárakra bízva, adott tematikára (az összes ráfordítás 25%-a)
  - b) Címekre odaítélni (az összes ráfordítás 25%-a)
2. *Könyvkiadás támogatása* (50%)
  - a) Kiadókhöz juttatott pénz (összes ráfordítás 25%-a)
    - a/1 Kiadói modernizáció (könyvkiadói alapfinanszírozás)
    - a/2 Könyvekre, műfajokra, tematikákra (könyvkiadói feladatfinanszírozás)
  - b) Ötletek, kéziratok (szerzői, szerkesztői) finanszírozása (az összes ráfordítás 25%-a)

<sup>\*</sup> 2001. november 8–14. „Tudományos könyvkiadásunk helyzete, lehetőségei”.

## III.

## A LEHETSÉGES KÖNYVKIADÁSI STRATÉGIA, 2002

*Mi a teendő?* Mi a teendő? Én mindig felteszem ezt a kérdést az elemzések, a tervek elkészülte után. Az Akadémia nem tehet mást, mint elvégzi a helyzetelemzést, és ennek alapján alternatívákat állít fel.

Javaslatunk:

*Helyzetfölmérés* 1. *Helyzetfölmérést készíteni.* Adjunk pontos *áttekintést* a magyarországi tudományos könyvkiadásról (mennyiségről, egyes tudományterületek igényeiről). Arról is, hogyan adózik a könyvkiadás, és a befolyt pénzekből a mindenkori kormányzat mennyit juttat vissza a polgárok könyvkultúrájának támogatására.

*Javaslat a rendszerről* 2. *Javaslat rendszerszinten.* Foglaljunk állást a könyvkiadás, ezen belül a tudományos könyvkiadás közfeladatokat ellátó voltáról és az *állami finanszírozás rendszeréről.* (Javaslom, induljunk ki a fentebbi kétszintű modelltől: az „olvasó”, illetve a „kiadás” közvetlen finanszírozásának kettősségéből.) Mérjük fel: a jelenleg működő bizottságok, intézmények betöltik-e feladatukat, figyelembe veszi-e a mindenkori kormányzat a kiadó szakmai érveit? Egyáltalán: rendszert képez-e a jelenlegi állami könyvtámogatás tucatszabványjának csatornája? Tegyük javaslatot a helyzet javítására!

*Preferenciák* 3. *Egyértelmű preferenciákat!* A könyvkiadók az MTA könyvkiadási bizottságával állapítsanak meg preferenciákat: hol jelez a fogyasztói-olvasói társadalom hiányt, milyen területeket nem fed le a piac. (Mindent egyformán finanszírozni természetesen nem lehet.)

*Az anyagi támogatás méretei* 4. *Pénzösszegek megállapítása.* Jelöljük meg azokat az *összegeket,* amelyek szerintünk a preferenciák érvényesítéséhez szükségesek. Tehát ne egyszerűen panaszkodjunk, hogy még több pénz kellene, hanem mondjuk meg, hogy hová kell a ráfordításnövelés! Szüntessük meg a szétfinanszírozást, a „tarhálást”, az egymás rászédését...

\*

Ha ezt a felmérést és a könyvstratégia felállítását elvégezzük, van tárgyalási alap miniszteri és akadémiai elnöki szinten. Legyünk önkritikusak és büszkéek az eddigi teljesítményekre, és mi magunk csináljunk kultúr- és tudománypolitikát.

*Kézirat*